

A vízgazdálkodás társadalmi következményei a Balatonnál

Valentin Szilveszter, Bacsi Zsuzsanna, Lukács Gábor*

*Pannon Egyetem Georgikon Kar, Gazdasági és Társadalomtudományi Tanszék
8360 Keszthely, Deák Ferenc u. 16. A ép.*

**valentinszilveszter@upcmail.hu*

Abstract

In this paper I am analyzing the societal effects caused by the water management of Lake Balaton in the last 150 years. The starting date of the research is 1863 when the first wooden Sió flood-gate was built at the joining point. During the decades the flood-gate went through several renovations and upgrades. The closing date of the research is 2013, when fishing, which has a tradition going back for several centuries, was first suspended, then permanently banned. In my research I used both primary and secondary sources. As secondary sources I used specialized literature concerning Lake Balaton, including demographic data of settlements, and time series of water management. As primary sources I interviewed regional leaders and professionals, and sociologists to get a clear picture about current events. As a result I found that in certain periods of its history the lake had been handled as an independent physical object, but by now the professionals involved in water management have made attempts to set up a sustainable, harmonious relationship between the lake and the surrounding society.

Key Words: Lake Balaton, societal impacts, water management

Összefoglalás

Dolgozatomban a Balaton vízgazdálkodás történetének folyamán bekövetkezett társadalmi változásokat vizsgáltam. A kutatás kezdő éve, 1863., amikor átadásra került az első Sió-zsilip. A vizsgált időszak utolsó éve pedig, 2013., amikor a balatoni halászat beszüntetésre került. A kutatásom során primer és szekunder kutatási forrásokat egyaránt felhasználtam. A szekunder forrásoknál áttekintettem a Balatonnal foglalkozó releváns szakirodalmat, míg a primer forrásoknál 13 személlyel készítettem interjút. A kutatási anyagok tanulmányozása után képet kaptam arról, hogy voltak időszakok, amikor a társadalom a tóra, mint egyoldalúan

kezelhető objektumra gondolt. Mára a helyzet stabilizálódott és a térség szakemberei megpróbálnak a lakosság és a tó között egy harmonikus, fenntartható kapcsolatot kialakítani.

Kulcsszavak: Balaton, társadalom, vízgazdálkodás

Bevezetés

A Balatonnal a 19. század közepéig csak a helyi halászok álltak kapcsolatban. Az idegenforgalom kialakulása 1822-ben kezdődött, de nagyobb elterjedési hulláma a 1800-as évek közepétől érhető tetten, amikor megvalósultak az első közlekedésfejlesztési beruházások (Dornyay, 1934). Az I. világháború kissé a fejlődést visszavetette, azonban a Trianoni békediktátum utáni területelcsatolásból adódóan egyre többen keresték fel a Balatont az 1920-as évektől. A fürdőéletet a II. világháború félbeszakította, és csak 1946-tól indult újra. Ekkoriban már a tó nem a társadalom felsőbb rétegeinek volt a nyaralóhelye, hanem 1949-ig fokozatosan alakult át a munkásréteg nyaralótérségévé (Scheicher, 2014). A rendszerváltáskor a turizmusban tapasztalható recesszió és az átalakulás a piaci alapú idegenforgalomra, ennek kialakulása egészen a 2000-es évek elejéig tartott.

A turisztikai ágazat fejlődését a Balatonnál a tó vize, annak kiterjedése mindig is determinálta. A 600 km²-es vízfelületű tó vízgazdálkodása már az 1800-as években is gondot okozott (Kovács, 2007). A megoldására 1863-ban került sor, amikor megépült Siófoknál az első zsilip, amivel szabályozni tudták a Balaton felső vízszintjének alakulását (Virág, 1863). A 20. század közepétől viszont már a vízminőség alakulása volt kérdéses, mivel a tó partján működő termelési szervezetek által a talajba jutott agrokémikáliák a vízfolyásokon át a tóba kerültek. A rendszerváltást követően viszont újból felmerült a vízszint szabályozás kérdése.

Jól látható, hogy a Balaton mesterséges vízszint szabályozása mindig is probléma volt. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy ezeknek a problémáknak, jelenségeknek mekkora hányadát okozhatta a tóparti lakosság, és nyaralóközönségnek a tóra gyakorolt hatása.

Anyag és módszer

Dolgozatomban alapvetően a Balaton társadalmi átalakulását és a tó vízgazdálkodásának alakulását vizsgáltam. A társadalmi hatásvizsgálathoz megvizsgáltam a térség demográfiai alakulását az 1820-as évektől kezdődően, majd a különböző korok kutatóinak műveit tanulmányoztam. Ezek között útikönyvek, települési kiadványok és térségi monográfiák egyaránt szerepeltek. A primer kutatás során interjúkat készítettem Balaton környéki néprajzkutatóval, jogtanácsossal, érdekszövetségi vezetővel, társadalomkutatóval és 4 polgármesterrel.

A második részben a tavat és annak vízgazdálkodását mutatom be. A szekunder kutatás során a szakirodalmat is tanulmányoztam. A könyvek a vízszintet, a vízminőséget a Balaton halászatát taglalják. A primer módszereknél szintén interjúkat készítettem. Ennek keretében felkerestem a Balaton területén osztozó vízügyi igazgatóságok közép- és felsővezetőit, limnológiai kutatót, és halgazdálkodási szakembert is.

Eredmények és értékelés

A kutatás során elsősorban a társadalmi és gazdasági problémákat vizsgáltam a Balaton térségében, amelyek szoros összefüggésben állnak a tóval. A vizsgált témák közül a jelen dolgozatban kettőt szeretnék bemutatni, az első a Balatonnál található vízparti területek tulajdonjogának rendezése és hasznosítása, a második pedig a balatoni halászat megszüntetésének következményeit dolgozza fel.

A Balaton-parti területek tulajdonjogának rendezése és hasznosítás

A Balaton parttal rendelkező települések a rendszerváltástól szorgalmazzák a vízparti területek tulajdonjogának rendezését. Céljuk, hogy nemzetközileg is jelentős turisztikai attrakciókat alakítsanak ki az ingatlanokon. Az állam az 1960-as évektől sajátította ki parti ingatlanokat. Elsődlegesen azzal a céllal, hogy a mederkotrás során keletkező üledéket a területeken kialakított tározókban rakják le. A másik cél pedig SZOT-üdülők helyéül szolgáló területek megszerzése volt. Az utóbbi ingatlanokat a rendszerváltáskor privatizálták. Az új tulajdonosok az addig a lakosság számára megnyitott vízparti ingatlanokat lezárták, és saját használatú ingatlanokká alakították ki. Az állami kézben maradt területek mára, szabálytalanul erdősített területekké nőttek ki magukat, amelyek turisztikai esztétikai látványnak is előnyteleneek.

A közelmúltban nemcsak az állami területek tulajdonjogának rendezése merült fel, hanem a magáningatlanok is terítékre kerültek. Ennek oka, hogy a jövőben a települések állami segítséggel parti sétányokat alakítanának ki. A beruházáshoz azonban szükséges rendezni a magánterületek sorsát, mivel településenként főleg a déli parton, több helyen is magáningatlan szakítaná meg a sétányokat, amelyek jelenleg is kerítéssel elzárt területek. A vízparti területek magán kezelése az említett problémán kívül a Balaton vizére is kockázatot jelent. A KDTVIZIG munkatársaitól megtudtam, hogy a privát területeken sokszor magánstrandokat alakítanak ki, ami a nádas állomány kivágásával is jár. A déli parti településeken a nádasok megszakítása 100-200 méterenkénti jelenség. A gyakori nádas megszakítások a növényállomány természetes terjedését akadályozzák, ami előbb-utóbb a vízminőség romlásához is vezethet. Az utóbbi

években a nádas állomány csökkenése folyamatos tendencia, amely a nádtérképeken jól látható. Míg 2004-ben még csak 471 illegális nádkivágást térképeztek fel, addig 2011-ben több, mint 800 vízparti helyszínen tapasztaltak növénymegszakítást a vízügy munkatársai.

A balatoni halászat megszüntetésének következményei

A Balaton halászati tevékenysége több évszázados hagyományokra tekint vissza. Az ökológiai halászat egészen 2013. december 5-ig folyt, amikor a felelős Minisztérium először felfüggesztette, majd kis idő elteltével beszüntette a tavon folyó halászati tevékenységet.

Az elmúlt években átalakításra került a Halászati Zrt is, melyet jól mutat, hogy a cégneve Balatoni Halgazdálkodási Nonprofit Zrt.-re változott. A cég horgászturisztikai referenciával készített interjú során megtudtam, hogy 2014-től a cég a Balaton horgászturisztikai célú feladatainak szervezését végzi, valamint a tulajdonukban lévő halgazdasági tavakban felnevelt halak értékesítésben vesz részt.

A halászat leállításával azonban kialakult egy komoly probléma is. A vendéglátóegységek ugyanis már nem tudnak legálisan balatoni halat kínálni a vendégeknek. A különböző szervezetek képviselőivel folytatott egyeztetés során megtudtam, hogy a probléma megoldására több megoldási javaslat született, de egyik sem fogadható el a minden érintett számára. A horgászok például egyetértenek a Balaton Szövetség javaslatával, mely szerint a horgászok számára központi felvásárló hálózatot alakítanának ki, ebben a horgász eladná a halát a felvásárlónál, és az értékesítené a halat a vendéglátó egységeknek. Az ötlet viszont a Kormány részéről aggályos, hiszen amint Lázár János a Miniszterelnökséget vezető miniszter pár hónappal ezelőtti Kormányinfón mondta, a horgászok nem adóalanyok, így könnyen feketekereskedelem alakulhatna ki. Más szervezetek azt javasolják, hogy a tó egyes részein állítsák vissza a kereskedelmi célú halászati tevékenységet. Ez utóbbi javaslatot viszont a környezetvédelmi hatóságok, és a zöldszervezetek, valamint a horgászegyesületek nem tudják elfogadni. A horgászok szerint ugyanis, ha megindulna újból a halászat, az általuk kifogott halmennyiség is lecsökkenne, megszűlna.

A fenti javaslatokban egy közös van: mind a vendéglátóegységek, mind az idegenforgalmat szervező, koordináló szervezetek minél előbb viszont kívánják látni a strandi büfékben a sült keszeget és a rántott pontyot.

Következtetések

A vizsgálat során beigazolódott, hogy a Balaton vize és a helyi társadalom mindig is szoros kapcsolatban volt egymással. A 19. század első feléig főként a halászoknak volt fontos

a tó. A későbbiekben az idegenforgalom kapcsolta össze a lakosságot és a Balatont. Az 1800-as évektől gyakran a térségben élő vezetők, tehetősebb emberek szerették volna a saját maguk képére formálni a tavat. Ha végignézzük az elmúlt 150 évet, láthatjuk, hogy az átformálás többé-kevésbé, de nem sikerült. A 20. században például a Kis-Balaton lecsapolásának példája jól mutatja, hogy a társadalom néha meggondolatlanul próbálta a Balatont irányítani.

Kutatásom során sikerült feltérképezni, hogy a Balatonnál emberi károkozás több esetben nem szándékosan történt, hanem az információ és kommunikáció hiánya okozta a legnagyobb problémát. Nem ritka az sem hogy több hatóság, civil szervezet jó irányba akarná alakítani a Balaton környezetét, de a párhuzamos cselekményekből adódnak a negatív eredmények is. A problémákban és azok megoldásában közös, hogy a tó hosszú távú jövőjét befolyásolják. Éppen ezért a jövőben a Balaton nagyobb társadalmi odafigyelést igényelne.

Köszönetnyilvánítás

A publikáció elkészítését az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00008 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Irodalomjegyzék

Dornyai B., et.al. 1934. Balaton és környékének részletes kalauza, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó

Kovács E. 2007. A 19. századi Balaton világa, Írók Alapítványa.

Virág Á. 1996. A Balaton múltja és jelene, Egri Nyomda Kft., Eger.

Scheicher V. 2014. Kulturális kölcsönhatások a Balaton térségében 1820 és 1960 között, doktori disszertáció, ELTE-BTK.